

Trükist ilmub paljude illustratsioonide ja Eestimaa kaardiga
C. R. Jakobsoni "Kooli lugemise raamatu" 15. trükk.

Täna 100 aastat tagasi

Koostanud emeriitprofessor **H e i n o R a n n a p**

1. juuli

Haridusministeerium väljastab kaks määrust: 1) ülikoolide fakulteedid saavad õiguse võtta keskkooli lõpetanud vastu ilma eksamiteta, ka ladina keeles ei tehta eksamit; 2) koolide pedagoogikanõukogud võivad nüüd vabalt valida raamatuid raamatukogusse.

4. juuli

Tartus asutatakse Eesti Nooresoo Kasvatuse Selts. Ajutise toimkonna juhatajaks valitakse endine kihelkonnakooliõpetaja, nüüd Postimehe toimetuse kaastöötaja Anton Jürgenstein, kirjatöötajaks äsja teoloogia kandidaadina ülikooli lõpetanud Peeter Põld ja kassahoidjaks dr A. Schulzenberg.

8. juuli

Napilt kolm kuud sai Jäneda koolmeister August Lubi võtta osa suure Venemaa valitsemisest: keiser Nikolai saadab "kõigekõrgema manifestiga" sõnakuulmatu riigivolikogu laiali.

9. juuli

Viljandis on Eesti Õppiva Noorsoo korraldusel piduõhtu tütarlaste kihelkonnakooli asutamiseks, mis algab lauluga "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" ja lõpeb Kotzebue näidendiga "Virrvarr".

11. juuli

Riia õpperingkonna ametkond teatab viieaastase algõpetuse kehtestamiseks ette võetud sammudest. Kolm esimest aastat on ette nähtud emakeelne õpetus, kaks viimast aastat venekeelne õpetus.

14. juuli

Võsu on moodustanud kooliseltsi ja ehitanud Võsu lastele koolimaja, mis nägus hoone – 9 sülga pikk ja 6 lai. Koolimaja õnnistab Võsul suvitav Peterburi kirikuõpetaja Masing, öeldes: "Saagu see koht elavaks hallikaks, kust kõlblus, haridus, teaduse tõde ja waimu walgus wälja woolaks, tuumaka lõbu keskkohaks, kus laul kenasti kõlaks ja mäng tarwilikku harimist leiaks" (Postimees).

15. juuli

■ Haridusministeerium teatab ülikoolide rektoritele, et nais-terahvaid ei või ülikoolidesse vastu võtta. Mõni ülikool on seda teinud seadusevastaselt.

■ Haridusministri seltsimees lubab Võru linnakoolis suu-
rendada nädalatundide arvu eesti keele õpetamiseks 4 tunnilt 6-le ja vabastada õpilased keeletundide maksust.

16. juuli

■ Maha põleb Narva Vaeslaste koolimaja. "Kuda kuulda, olla tuli poiste tuast hakanud," märgib Päevaleht.

■ Tartu Põllumeeste Seltsi näitusel Vahi mõisas saab esimese auhinna Rasina kooliõpetaja Juksar "aiasaaduste ja õunte eest".

18. juuli

Kuressaare lapsed uudistavad, "kui wanker ilma hobusteta teed mööda suure rutuga edasi tormab", s.o esimest automobiili linnas: "Rohkesti kohutab sõiduriist loome, kes lähewad nagu hulluks, pistawad tuhatnelja jooksma" (Saarlane).

19. juuli

Haridusministeerium annab teada, et Venemaa ülikoolide magistritel on uue seaduse järgi doktori õigused.

21. juuli

Postimees teatab: ülikooli supelusmaja on teiste majadega võrreldes kõige parem, see on hästi ruumikas, "iseäranis lõbusaks tegivad suplemise turnimise abinõud".

23. juuli

■ Asutatakse Narva Eesti Kooliselts, eesmärgiks "alamaid koolisid ja alaealiste warjupaikasad asutada ja lapsi uulitsaharidusest eemale tõrjuda".

■ Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi üldkoosolek tunnistab, et eesti rahvas kõik on saanud kirjamõistjaks ja esimese koha rahvahariduse asjas Vene riigis.

1. august

Kooliõpetajate soovil alustab Hans Laipmann kooliõpetajate joonistuse kursusega, kus juhendaja nõudel osavõtjate arv vaid 10 ja osavõtumaks 10 rubla.

2. august

Tarvastus asutatakse Eesti Kooli ja Hariduse Selts, "kes tahab kehvi lapsi edasi aidata kihelkonna, aga ka kunsti-koolides" (Postimees).

6. august

Pärnu Kooliselts korraldab Rannasalongis kirjanduse- ja muusikaõhtu. "Hra M. Saare klaveri ettekandest mõjus iseäranis sütitavalt "Üles, üles, hellad wennad", kus ta teisedites seda klaveri jauks oli healetanud," kirjutab aja-leht Aeg.

8. august

Ajaleht Elu teatab, et Krimmis Ufa eestlaste kool "tarvitab köster-kooliõpetajat, kes wene keelt tunneb, kui ka kiriku toimetusi täidab ja orelit mängib. Palk 360 rubla ja üks wakamaa aiamaad".

9. august

Kolga-Kõnnu vallavalitsus müüb kooli sulgemise pärast ära oma kooli nelja registriga ja pedaaliga orel.

10. august

■ Ülemkooliõpetaja (hilisem Eesti haridusminister) Heinrich Bauer, kes mõne aasta eest Tartust Treffneri koolist oli eestimeelsuse pärast pagendatud Varssavi Reaalkooli, on nüüd Tallinna Nikolai Gümnaasiumi saksa keele õpetajaks kinnitatud.

■ Tartu Peetri kogudus asutab eesti õppekeelega uue alguskooli, kus ka vene ja soovijatele saksa keelt hakatakse õpetama; kooliraha 6–8 rbl aastas.

11. august

Haridusministeerium teatab ringkirjaga, et ainult kooliõpetajate lihased lapsed haridusministeeriumi all olevates koolides on koolimaksust vabastatud, mitte aga nende "wõõrad lapsed".

12. august

■ Postimees edastab kokkuvõtte ajakirjandusest: Lääne-meremaal (Eesti, Läti, Kura kub) on tõrkumiste ajal rahva-kooliõpetajaid maha lastud 23, üles poodud 5, ihunuhtlust saanud 72, põgenenud 118, lõplikult ametist lahti lastud 15, ära saadetud 12, ise ametist lahkunud 14, mahalaskmisele saadetud, mitte aga maha lastud 6, kooliõpetajate varandus põletatud 16, koolimaju mahapõletatud 6.

■ Avatakse Vanemuise Eesti Teatri- ja Kontserdimaja. Pühitsemise kõne peab endine Kuressaare Gümnaasiumi ja Tartu Kroonugümnaasiumi õpetaja Jakob Hurt.

16. august

■ 14 aastat suletud olnud Tallinna Toomkoolis algab uuesti õppetöö. Kool on saksakeelne (soovijad võivad õppida ka eesti keelt); õppemaks 150 rbl aastas.

■ Õppetöö algab ka Tartu Linna II Alguskoolis, kus esmakordselt on täiendusklass. "Elunõuetele vastu tulles pandakse iseäralist rõhka joonistamise ja ametliikude pa-berite kokkuseadmise pääle" (Postimees).

18. august

■ Haridusministeerium kinnitab uued tingimused, mille järgi antakse keskkoolide lõpetajatele aurahad: kuldraha ainult neile, kellel kõikides ainetes 5; hõberaha neile, kellel läbistikune number 4 ja pool, igas asjas aga kõige vähemalt 4 on.

■ Leitnant Eduard Willmann Port-Arturist asutab H. Treffneri koolile, kus ta õppis, Elistvere vallast pärit olevate kehvemate kasvandikkude hääks abiraha 100 rbl aastas.

21. august

Kuressaares avavad eesti neiud Glafira Niit ja Alice Riks uue poiss- ja tütarlaste alguskooli eesmärgiga valmistada õpilasi ette valitsusgümnaasiumisse astumiseks.

22. august

Ministrite nõukogu kiidab hääks haridusministri ettepaneku lubada juutidel teistega võrdselt avada I, II ja III järgu koole.

23. august

Narva Joaoru selts Saaron asutab 4–8-aastastele lastele hoiumaja, kus nad päeva jooksul mängivad, võimlevad, laulavad, saavad kaks korda süüa, õpivad emakeele abil jm.

24. august

Ajaleht Aeg teatab: lisakus laskis vahva poisike maha karu, kes ümbruskonna inimesi türanniseeris. Hädaohust päästnud koolilaps läheb aga nüüd kohtu alla, kuigi karunaha võttis ära mõisnik, kellel jahi eesõigus.

25. august

Kristjan Raud hakkab Tartus joonistamist ja maalimist õpetama.

26. august

■ Imperaator Nikolai II, toetudes haridusministri ettekan-

dele, lubab armulikult kõrgema haridusega naisterahvastel õpetada meeste keskkõppeasutuse neljas alamas klassis.

■ Peterburi sõjaväeringkonna kohus mõistab surma poomise läbi kindral Miini tapja, endise Tartumaa Lohusoo ministriumikooli õpetaja Sinaida Konopljannikova.

29. august

■ Kuressaare Meremeeste Koolis algab vastuvõtt 3-klassilisse ettevalmistuse kooli nendele, kes 13–17 aastat vanad ja vene keeles lugeda ja kirjutada ning rehkendamise neli seadust mõistavad.

■ Eestimaa Õpetajate (pastorite) Sinod avaldab otsused, kus punkt 1 on järgmine: nõudmine, et 15–18-aastased tütar- ja poisslapsed leeri peavad käima, jääb maksma.

1. september

■ Tartus avatakse esimene eesti õppekeelega keskkool – Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium filosoofiadoktor Oskar Kallase juhtimisel, kes seni oli Tartus Puškini, Treffneri ja Aleksandri gümnaasiumis saksa ja ladina keele õpetaja.

■ Ka Valgas on pidulik sündmus: endine linna tütarlastekool on muudetud progümnaasiumiks. Õpperingkonna kuraator Levšin ise on tulnud kooli avama.

■ Tööd alustab uus eesti progümnaasium Pärnus kahe ettevalmistusklassi ning 1. ja 2. klassiga, kokku 160 õpilasega.

2. september

Treffneri gümnaasiumi õpilane Friedrich Tuglas, 20-a, arreteeritakse Tartus teist korda, kuid tal õnnestub põgeneda Soome.

4. september

■ Pärnus Elisabethi kiriku juures avatakse Heategeva Seltsi Eesti Algkool poiss- ja tütarlastele.

■ Postimees teatab, et Lihulas avatakse saksa erakool. Lapsi on kümme, neist suurem osa ei mõista saksa keelt. Õppemaks 15 rbl aastas.

5. september

Tallinna Linna Poeglaste Algkooli ruumes Tartu maanteel alustab tegevust Elfriede Lenderi Maksuta Algkool Mõlemast Soost Lastele. Kool muutub järgmisel aastal humanitaarkallakuga eesti tütarlaste eragümnaasiumiks.

7. september

Haridusministerium teatab, et nüüd on lubatud naisterahvastel, kes sellekohase hariduse saanud, uute keelte kõrval edaspidi ka poisslaste keskkoolides kõigis õppeasjades õpetust anda.

8. september

Tallinna Kaarli kogudus valib uueks pastoriks linna gümnaasiumide usuõpetuse ja eesti keele õpetaja, helilooja-organisti Artur Kapi venna Aleksander Kapi, kellest peatselt saab Kaarli koguduse gümnaasiumi asutaja.

11. september

Tartu Ülikoolis algavad ettelugemised. Postimees teatab: “Üliõpilaste arv on tänawu nii kõrge, kui ei kunagi enne. Naiskoolajate hulgas on suurem osa juudid, pääle selle mõned venelased ja eestlased.”

12. september

Tartus avab ukSED talvine lasteaed. 3–8-aastasi lapsi on vastu võetud 65, pakkumisi aga üle saja. “Iseäranis kurwad oliwad need wanemad, kelle kooliealised lapsed uulitsa kasvatada peawad jääma,” märgib linna ajaleht.

14. september

Tartu üliõpilaste üldkoosolekul otsustatakse boikoteerida füüsika-matemaatika professorit Gravet, kui “täitsa wiletsat õppejõudu ja tagurliste waadetega meest”.

16. september

Narvas lõpevad poisslaste gümnaasiumi juures eksamid rahvakooliõpetaja diplomi saamiseks. 32 isikust sooritavad eksami 21.

18. september

■ Tallinnas Karskuse Kuratooriumis algavad “hariduslised kursused muusika teorie”, eesti keele ja majandusteaduste alal.

■ Asutatakse Eestimaa Rahvahariduse Selts. Selts võib asutada erakoole, kooliseltse, kursusi, raamatukogusid, korraldada pidusid, anda välja raamatuid.

20. september

Avatakse Kadrina Eesti Hariduse Seltsi kool 36 õpilasega ühiskoolina, juhatajaks Jaan Laur.

27. september

Riias algab kolme Läänemere kubermangu inspektorite kongress, kuhu ilmuvad 25 inspektorit ja 3 rahvakoolide direktorit. Peamine arutamisobjekt on õppekeele küsimus rahvakoolides.

30. september

■ Tarvastu kihelkonna Vana-Tänassilma valla Kalmetu koolis on tähtis päev. Valla hoolitsusel on internaadilaste valminud uued magamistoad, kuhu sisse kolitakse.

■ Kasutades uut seadust naistemeeste õppima asumise õigusest, astub esimesena Peterburi Vaimulikku Akadeemiasse Suislepa preester J. Entson.

1. oktoober

■ Eestimaa Rahvahariduse Selts, kel juba 400 liiget, peab esimese üldkoosoleku, kus valib eestseisusse J. Weski, E. Petersoni, H. Baueri, A. Kapi, K. A. Hermanni jt.

■ Peterburi Eesti Häätegev Selts alustab pühapäevaste kursustega. Õpetatakse eesti, vene ja saksa keelt, rehkendamist ja füüsikat. Maks 1 rubla asja ja talve päält.

2. oktoober

Kuressaare Kaheklassilises Meremeeste Koolis algab õp-

petöö. Vastu võetakse kihelkonna või rahvaalguskooli lõpetajad, mitte alla 17 aasta vanad, kes "purjulaewade pääl muite vähem kui 12 kuud sõitnud".

4. oktoober

Eestimaa kubermangunõukogu liikmeks valivad kohaomanikud Kloostri valla kooliõpetaja Neumanni, rentnikud Kose kooliõpetaja Dammi ja maata inimesed Inglise kooliõpetaja Valdeku.

6. oktoober

■ Pärnu Gümnaasiumi direktor Popelishew saab hakkama novaatorliku teoga – asutab gümnaasiumi juurde käsitöötökoja.

■ Eestimaa Rahvahariduse Selts valib oma koosolekul esimeseks esimeheks linnapea Voldemar Lenderi, abideks Aleksander Kapi ja Heinrich Baueri.

■ Narva Kooliseltsi algusklass alustab õppetööga. Postimees kirjutab: "Sisseastujaid lapsi oli nõnda palju, et platsid wiimseni täis saiwad. Kooliõpetajaks on August Kiiss."

7. oktoober

Täienduseks varasemale (vt 26. august) lubab imperaator kõrgharidusega naisterahvastel õpetada meesgümnaasiumis ka vanemates klassides seni, kuni pole täisõiguslikku õpetajat vastavat ainet õpetamas.

9. oktoober

Vanemuise Seltsi korraldusel algavad Tartus hariduskursused. Õpetajateks on tütarlaste gümnaasiumi pedagoogid H. Valk – matemaatika, J. Simm – füüsika ja A. Jürgenstein – ajalugu.

11. oktoober

■ Trükist ilmub M. Kampmanni "Kooli lugemisraamatu" II trükk 20 000 eksemplaris, sest esimese trüki 6000 eksemplari on läbi müüdnud.

■ Uskumatu au saab Eestimaa kubermangu rahvakooli õpetaja Eduard Einbaum, kelle imperaator ise oma suurest armulikkusest vabastab tegevväest ja määrab tagavaraväkke.

■ Liivimaa kindralsuperintendent edastab andmed elanike kohta Liivimaal. Eestlasi on Valga maakonnas 8110, Võru mk-s 152 542, Tartu mk-s 95 818, Viljandi mk-s 91 236, Pärnu mk-s 74 115 ja Saaremaal 37 380.

13. oktoober

Ajakirjandus teatab suursündmusest: Riia õpperingkonna kuraator polkovnik Levšin on keisri jutul.

14. oktoober

Tartu Peetri koguduse lasteaia komitee asutab priikooli neile, kes lasteaeda minekuks liiga vanad on, aga kuhugi kooli pole veel saanud minna. Komitee aga hoiatab: vastu võetakse ainult kõige kehvemaid.

16. oktoober

Postimehe kirjasaatja teatab Pihkvast: sealne eesti kool

on üsna viletsas seisus. Peale usuõpetuse ja paari eesti keele tunni on kõik vene keeles. "Pääle paariaastalist õpimist ei tea lapsed, kas maakera on ümargune või nurgeline, ehk kus kohal kaardi pääl Pihkva seisab."

17. oktoober

Häädemeeste rahvas tähistab suurest koolmeistrite perest pärit Häädemeeste õigeusu kihelkonnakooli õpetaja ja köstri, näitejuhi, vallakirjutaja, salmilaulja, laulude looja Peeter Laredei 25-aastast ametijuubelit.

18. oktoober

Tallinna Eesti luteruse usu kirikute laulu- ja mängukooride liikmed otsustavad asutada kirikute ühise laulu- ja mänguseltsi. Seltsi ülesandeks on ka muusikakooli asutamine.

23. oktoober

Eestimaa Rahvahariduse Selts otsustab asutada uue kooliajakirja, kus üksnes niisuguste asjade üle kõneldakse, mis kooli elus vaja teada, edastab Walgus.

24. oktoober

Ajaleht Saarlane muretseb: "Laste seas on haigus liikumas, millel ikka surm järelduseks on. Mitmes koolis on õppetöö seiskunud."

25. oktoober

Viljandimaa rahvakoolide inspektor Lafin määrab nüüd, kus vastu ta tahtmist kahel esimesel talvel koolis emakeel on õppekeeleks, kohustuslikke vene keele tunde kaheksa ja kolmandal õppeaastal üheksa tundi nädalas.

26. oktoober

Kunstnik Voldemar Päts, hilisem Eesti haridusministri abi ja Riigi Kunsttööstuskooli direktor, nimetatakse Tallinna Nikolai Gümnaasiumi joonistusõpetajaks.

29. oktoober

Eduerakond Tartus esitab järgmise riigivolikogu saadikukandidaadiks kooliõpetaja, äsja Tartu Ülikooli teoloogia-kandidaadina lõpetanud Peeter Põllu.

30. oktoober

Trükist ilmub paljude illustratsioonide ja Eestimaa kaardiga C. R. Jakobsoni "Kooli lugemise raamatu" 15. trükk.

31. oktoober

■ Saaremaal Leisi kihelkonnakooli lõpetanud Liiva küla tütarlapse Maria Võera kinnitab ülemkoolivalitsus esimese naiskihelkonnakooli õpetajana ametisse Leisi õigeusu kihelkonnakooli pääle.

■ Oktoobrikuu viimasel päeval saavad lapsed rohke esimese lumega saani- ja kelgusõidu nii Põhja- kui ka Lõuna Eestis.

Järgneb.